

S E L Â M

Mahir İZ

İslâm dini imân ve amel-i sâlihden ibarettir. Malûm olduğu üzere imân :

Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'dan olduğuna, öldükten sonra dirilmeye, Allah'dan başka hiç bir ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed (S.A.V.) in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanmaktan ibarettir.

Bu imân, tafsîlen yani etraflı olarak bilinemezse, icmâlen, hülâsa olarak bilinmesi imânın zarûretidir.

Amel-i sâlihe gelince : Her mü'minin bütün hayatınca işleyeceği düşünülen ve adına «**ef'âl-i mükellefin**» denilen ve yapılıp, yapılmamasına nazaran iki kısma ayrılan sekiz halden ibarettir. Bunlardan farz, vâcib, sünnet, müstehab, mubâh; yapılması zarûrî veya tabiî olanıdır. Geri kalan üçü ise haram, mekruh ve müfsiddir ki, bir mü'minin yapmaması lâzım gelen fiillerdir.

İşte amel-i sâlih, yapılması gereken ve yapıp yapmamakta mü'minin serbest olduğu bu beş fiilin efdalini ve en müreccahını aramak ve onu işlemektir. Yapılmaması lâzım gelen diğer üçünden de sakınmak, hükmen amel-i salih değerindedir.

Kitaplar ne kadar etraflı yazılsa, yine mücmel metinler halindedir. Bütün ef'âli, mahiyetine göre prensiplere irca' etmek sûretiyle amel-i sâlihi her kısımda bulmak mümkün olabilir.

İşte beşerin rûhuyla beraber yürüyen ve inandığı müddetçe ondan ayrılmayan ef'âl-i mükellefinin hayattaki tatbikatında amel-i sâlihi aramak takvâdir. Takvâ; evvelce de tarif ettiğimiz gibi her işte Hakk'ın rızasını aramaktır. Dinde gâye-i kemâl amel-i sâlihe ulaşmaktır. Ancak amel-i sâlih ile mertebe-i ebrâra vâsıl olmak mümkündür. Ahyâr-ı ümmet de yine amel-i sâlih erbâbı arasından çıkar. Yani Allah'ın en sevgili kulu, her işte amel-i sâlihi arayıp bulandır.

Amel-i sâlih, bir fi'l-i sâbit değildir. Mevkîa göre, mevsime ve şahsa

göre değişebilir. Evvelce de arzettiğimiz gibi herhangi bir hayrın, **bir ve ihsânın** bir amel-i sâlih olabilmesi için mutlaka o fiilin başkasına faydası dokunmalıdır. Cennetteki köşkler de tıpkı dünyada olduğu gibi, iyi amele, iyi usta, iyi kalfalarla kemâlini bulur. Ahiret köşklarinin işçisi de «**muhtacîn-i amele**»dir. Yardıma müstahak olanlara, ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımlarla cennetteki köşkler semâyâ yükselir. Yani en çok yardıma ihtiyacı olan sâlih, en iyi cennet amelesidir. Yoksa yalnız kendini düşünen birinci sınıf mânevi mimar, projesini bizzat tatbik etmek istese, ömrünün sonuna kadar ancak bir gecekondü vücûda getirebilir. Onun da hesabını verip cennet kapısından sokabilirse ne mutlu!

Bir mü'min savm-ı dehir, yâni ömür orucu tutarak seccadeden kalkmasa, cebindeki parası ile ancak kendi nefsinin körletse, kafasındaki bilgisinden başkasını faydalandırmasa, kolunun gücünü, bacaklarının hareketini ancak kendi işinde kullansa zavallı gaafil sofu Hakk'ın verdiği bu ni'metlerin şükrünü edâ etmediği için hiçbir zaman mes'uliyetden kurtulamıyacaktır.

Bizim mevzûumuzun başlığı selâmdır. Selâmı etraflıca tahlil edelim. Başkasına; bir ferde veya bir cemaata ilk hitâb, selâmdır. Önce selâm, sonra kelâm derler. Selâmın manâsı nedir?

Bir selâmda iki hüküm vardır. Biri «benden size zarar gelmez» demektir ki, bu emniyet, itimat ve muhabbete vesiledir. İkinci hüküm; temenni ve duadır ki, «size başkasından da zarar gelmesin» demektir. Bu suretle söz kapısı emniyetle açılır ve karşılıklı kalb kuvveti hasıl olur.

Selâmda amel-i sâlihin ne surette tecelli edeceğini izâhdan evvel, selâmın mahiyeti üzerinde duralım.

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyurmuştur ki :

(Selâm vermek mergûb ve makbul bir amel, selâmı îade etmek ise vâcib bir borçtur.) Acaba neden «redd-i selâm» yani selâmı karşılamak daha ehemmiyetli görülmüştür? Çünkü vahy-i ilâhi ile insanlara hakâyıki tebliğâ me'mur olan Hâtemu'l-Enbiyâ Efendimiz tabiatıyla en büyük rûhiyatçı idi. Verilen selâm alınmazsa en hafifinden kalb kırılır, muhatabın aldığı terbiyeye göre münakaşa, mücadele ve döğüşmeye kadar yol açacak bir fitneye sebep olur. İşte bunu önlemek için verilen selâmı almak vâcibdir.

İslâm'da selâmlaşmak din sosyolojisinin temeli, din psikolojisinin de ana hattıdır. Bir toplulukta, ikinci şahısla veya bir cemaatla ilk münasebet selâmıla kurulur. Bu itibarla ictimâî ilmin temeli sayılır. Gönül almanın da ilk ve tabii adımı olmak dolayısıyla da ahvâl-i ruh ilminin temel prensibi addolunur. Selâm, bir toplulukta âşinalık vesilesidir, tanışma onunla başlar. Maksat fertler arasındaki yakınlığı temin etmektir. İki müslüman birbirini gördüğü zaman, dinleri milliyetleri ayrı iki yabancı gibi karşılıklı lâkayd kalmassınlar. Hadis-i şerifte :

(Mü'minler bir evin duvarları gibidir, birbirlerini takviye ederler, ayakta durmasına vesile olurlar.) buyurulmuş. Maddî, mânevi yapılacak bu takviye ile binây-ı islâm her türlü sarsıntıdan kurtulur. Bunun için de muarefe gerektir, o da selâmla mümkündür. Görülüyor ki, cemiyetin temeli selâmla kuruluyor.

Her millet kendi dili ve âdeti iktizâsı birbiriyle kendi an'aneleri üzere selâmlaşır. Müslüman milletler de böyledir. Arab'ın, Türk'ün, Hintli'nin, İranlı'nın ve dünyada mevcut bütün müslüman milletlerin kendi dilleriyle birbirlerine verdikleri selâm, Peygamber Efendimizin (**Birbirinizle selâmlaşınız.**) hadis-i şerifinin mazmûnuna girer. Âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerife, tefsir ve şerhlerine, mazmun ve medlûllerine iyi dikkat edilmezse hatâyâ düşülmüş olur (1).

Meselâ «aranızda selâmı yayınız» meâlindeki hadis-i şerife dikkat edilecek olursa, karşıdakinin senden olduğunu bilmedikçe, müslümanlara mahsus selâmı ona vermek doğru olmaz. Sokakta rast geldiğine «selâmun aleyküm» demek doğru değildir. Selâm adamına göre verilir. Çocuğa «nasılsın oğlum», kendi yaşındakine «iyisiniz inşallah efendim», büyüklere mukabele olarak «hürmet ederim efendim», çarşıdaki esnafa «pazar ola hemşehrim», balık tutana «rastgele kardeşlik», yemek yiyene «bere-

(1) Fazlına ve takvasına hürmet ettiğim bir din adamımız bir gün bana yana yakıla anlatıyordu :

«Yolda gidiyordum, karşıdan gelen bir zâta, “selâmün aleyküm” dedim. Muhababım önüme dikildi, “ben sizi tanımıyorum, siz beni nerden tanıyorsunuz?” mukabelesinde bulununca, selâm vermenin sünnet olduğunu kendisine söyledim, — insan tanımadığına selâm vermez — dedi, gitti. Hayretler içinde kaldım» diyor ve ne hale geldik diye üzülüyordu. Halbuki muhterem hocamız hadis-i şerifdeki «aranızda» ta'birine dikkat etmiş olsaydı, rastgele selâm verilmiyeceğini teyakkun ederdi. Bilhassa büyük şehirlerde, kozmopolit muhitlerde bu inceliğe dikkat edilmesi lâzım geldiğini düşünmek gerektir. Zira insan sevab yapayım derken, günaha girer. Çünkü terbiyesi daha kıt biriyle karşılaşabilir. Ağzına geleni söyler, nazm-ı celli istihfaf ve tezyif ederse, muhababın ta'zire, yani cezalandırmağa elinde kanûnî kuvveti olmadığı için izzet-i islâmî kendi şahsında hırpalamaya sebebiyet vermiş olur ki, bu da büyük bir vebaldir.

Bazı âyât-ı celile ve ehâdis-i şerifenin terceme ve izâhında, hattâ ilmi yazılarda birtakım fâhiş hatalara düşüldüğü görülmektedir. Meselâ Kur'an-ı Kerim'deki :

«**Sâilîn**» kelimesini, dilenciler diye terceme etmek büyük bir yanlışlık olur. Çünkü islâmda dilencilik yoktur. Dilenmek haramdır. Bile bile dilenciye para vermek de haramdır. Hiçbir milletde yersiz ve şuursuz merhametin vücûda getirdiği bu büyük dilenci câmiyası meydana gelmemiştir. Bizde dilenci mahallelerini bir araya toptasak, koca bir şehir vücûda gelir. Hayâ ve izzet mefhumları sıyrılmadan böyle sefil bir san'ata tevessül edilemez. Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde, izzetin Allah'a ve Rasûlüne ve mü'minlere ait olduğunu beyan buyurmuştur. O halde Kur'an-ı Kerim'deki «sâil»in mânasını bu zaviyeden düşünmek lâzımdır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün «sâil, sâilîn» kelimeleri, ihtiyacını bir mü'min kardeşinden isteyen adam, demektir. Bu istemenin de hududu vardır. Kat'î zarûret halinde, zarûret miktarı istenecektir. Zarûret, bu talebe müsâade etmiştir. Fakat yine fıkım umûmî kâidesini tatbik ederek «zarûretler miktarlarınca takdir olunur»

ketli olsun» demek hep selâm mânasına gelir. Bütün bunlar muhataba âşinalık ve yakınlık göstermektir.

«Selâmün aleyküm» nazm-ı celîli, ancak câmi saflarında veya câmiye girip çıkarken gördüğümüz kimselere, yahut haremeynde hüccâca ve Arab ve müslüman olduğunu bildiğimiz kimselere verilebilir. O bir emânettir, ehline tevdi edilmek gerektir. Fıkıhta mütebahhir bir müfessir olan merhum Elmalılı Hamdi Efendi bir mektubunda «islâm yâdigârı selâmla söze başlayalım» der ki, ne kadar güzel tasvir buyurmuştur. Hakikaten O, bir yâdigâr-ı islâmdır. Arablar bu islâm selâmına «Tahiyetü'l-İslâm» derler ki Kur'ân-ı Kerîm'de selâm hakkındaki âyet-i kerîmenin medlûlünden ilhâm alınmıştır.

Müslümanların birbiriyle tanışmasına vesile olan «selâm» âyet-i kerîmesinde selâmın mânası «tahiyye» kelimesiyle tebliğ ve beyân buyurulmuştur. [Siz herhangi bir selâmla karşılırsanız, ondan daha iyi bir tarzda mukabele ediniz, yahut aynı kelimeyle iade ediniz.] meâlindeki âyet-i kerîmeden açıkça anlaşıldığına göre selâm verip almak mutlaka «selâmün aleyküm» kelime-i tayyibesini ibzâl etmek demek, değildir. Zira muhatap o mübarek cümleye ehil olmaz da cevap vermezse veya müzeyyifâne yüzüne bakarsa şahsımızda izzet-i islâmı rencide etmiş oluruz ki; buna kimsenin hakkı olmadığı gibi, bundan dolayı ayrıca vebâle girilmiş olur. Binaenaleyh yukarıda arzettiğimiz gibi merhaba, günaydın, vakt-i şerifler hayırlı olsun, sabah veya akşam şerifler hayırlı olsun, iyi günler, iyi geceler veya buna benzer halkın selâm yerinde kullandığı ne varsa hepsi selâm mânasınadır. Hepsî de âyet-i kerîmenin şumûlüne gi-

hükmü ile bir adam meselâ bir günlük, hattâ takva sahîbi olan bir öğünlük ihtiyacını isteyebilir, bunu da borç olarak istemesi lâzımdır. Birinden bu ihtiyacını temin eden, diğerine el açarsa, günaha girmiş olur. Bunu bilerek karşılayan da izzet-i islâmı rencide husûsunda vebâle iştirak etmiş sayılır. Onun için sadaka olarak da verilecek miktar, hiç olmazsa bir adamın bir öğünlük ihtiyacını karşılamalıdır.

Keza birçok yazılarda tesadüf ediliyor. Galat-ı meşhur olarak pek yaygın bir halde bulunan ve «su» hakkında varid olan âyet-i celîleye, «biz her şeyi sudan yarattık» gibi tamamıyla yanlış bir mâna verilmiştir. O kadar ki birçok çeşmelerin üstünde yıllarca evvel yazılan bu âyet-i kerîmede «cealnâ»yı hafzederek Kur'ân'ı tahrif edip «ve mine'l-mâi» diye eksik olarak yazmışlardır. İşte bu büyük hata da hep yukarıdaki mâna verilmediği için yaygın hâle gelmiştir. Âyet-i Kerîmenin mânası ehline mâlum olduğu gibi (biz her canlıyı sudan yarattık) demektir. Bu ihmal ve lâkaydı görüp düzeltmeyi, gücü yetmiyorsa ikâz ve takip etmeyi mes'ul eder.

Bir gün kuvvetli ve müttakî bir hâfız olan bir câmiin imamına avluda her gün beş vakitte karşısında gördüğü bu eksiği tamamlayıp, âyet-i kerîmeyi aslına irca' etmesi için civardaki zenginler lâkayd kalıyorsa, bir cum'a günü halkın yapacağı beş on kuruş teberrü ile bu işin kolaylıkla düzelebileceğini söylediğim halde, bir sene sonra vaziyetin değişmediğini üzülerek müşâhade eyledim.

Hal ehli denecek kadar müttakî olan imam efendinin bu alâkasızlığı bizde din anlayışının, din adamları arasında dahi ne halde olduğunu gösterir. Halbuki bu hataların derhal düzelmesi, yıllardan beri meşihatın, Diyanet İşlerinin ve Evkâf'ın cümle-i vazâifinden idi.

rer. Çünkü âyet-i kerime «herhangi bir tahiyye» nazm-ı celili ile keyfiyeti tasrih buyurmuştur. Muhatabın yüzüne bakmadan kaba bir sesle «selâmün aleyküm» demek, selâm vermek değildir. Bilâkis güler yüzle, muhataba dönüb, tebessümle bir baş eğmek amel-i sâlihtir. Sîret-i nebiyyeye küçük bir nazar bu hakikatı meydana çıkarır.

Not : Geçen sayıdaki Amel-i Sâlih yazısı için Muhterem nâşire tenkid gönderen aziz arkadaşımıza alâkasından dolayı teşekkür ederim.

Üslûb hakkındaki fikrine iştirak edenler vardır. Ancak, talebemden genç bir yüksek mühendis yazıdaki üslûba ait mütâlâaları dinledikten sonra vehleten «üslûbu feyz alınan kaynağın akışına bırakmak doğru olur, aksi bir zorlamadır» deyiverdi. Birtakım dostlarımız da bu fikirde-dirler. Şevâhid ise inşaallah «amel-i sâlih» kitab halinde çıktığı zaman ilâve edilecektir.

Mesâil hakkındaki mütâlâalara gelince : Başlıktan tegâfûl edildiği anlaşılıyor, saygılarımla.

M İZ

Abdulkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri buyurdu :

«EY İHVAN-I DİN!

BİZ, CENAB-I HAKK'A : KIYAM-I LEYL, SİYAM-I NEHAR ve DIRASAT-I İLM İLE VASIL OLMADIK.

LÂKİN, CENAB-I HAKK'A : KEREM, TEVAZU' ve SELÂMET-İ SADR İLE VASIL OLDUK.»